

Studium relacji pracowników z podopiecznymi rodzinnymi domów dziecka – perspektywa zastosowania metodologii badań etnograficznych

Agnieszka Deja | Uniwersytet Gdański, Wydział Nauk Społecznych
<https://orcid.org/0000-0003-3808-4660>

Streszczenie

Słowa kluczowe:
etnografia,
interakcjonizm
symboliczny, relacje,
rodzinny dom
dziecka

Celem artykułu jest analiza metodologii badań etnograficznych pod kątem możliwości zastosowania jej w badaniach relacji pracowników z podopiecznymi rodzinnymi domów dziecka. Autorka opisuje, co to jest etnografia i wyróżnia jej zarówno mocne, jak i słabe strony. Przedstawia również konflikt pomiędzy metodami ilościowymi a jakościowymi jako konkurencyjnymi modelami prowadzenia badań społecznych, nazywanymi przez poprzedników „pozytywistycznymi” i „naturalistycznymi”. Często postrzeganych jako starcie rywalizujących stanowisk filozoficznych. Pierwsza orientacja preferuje metody ilościowe, natomiast druga uznaje etnografię za czołową, jeśli nie jedyną, metodę prowadzenia badań społecznych. Konfrontacja tych dwóch metod ma się przyczynić do poprawy racjonalności podejmowanych wyborów, a także zapewnić rzetelność i trafność prowadzonych badań.

Study of relations between workers and pupils of family children's homes – ethnographic methodology, the perspective of application Summary

Keywords:
ethnography
method,
quantitative
and qualitative
research,
relationships, family
foster home

The purpose of this article is to analyze the ethnographic methodology research in terms of possibilities of its application in the study of relations between employees and pupils of family children's homes. The author describes – what the ethnography is and indicates the weak and strong sides of it. I also present the conflict between quantitative and qualitative methods as a competing models of conducting social research called by his precursors “positivist” and “naturalistic”. Often seen as clash of contesting philosophical stands. First stand prefers quantitative methods, second recognizes ethnography as leading – if not only – method of conduct social researches. A purpose to confront those two methods is to improve the rationality of the choices, and to ensure reliability and validity of the research.

Wstęp

System opieki zastępczej nad dziećmi osieroconymi wydaje się być na stałe wpisany w pejzaż naszego życia społecznego, ponieważ problem porzucania i sieroctwa dzieci od zawsze towarzyszył ludzkości. Pomimo szeroko zakrojonych działań Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej ukierunkowanych na polepszenie sytuacji rodzin dysfunkcyjnych nadal dostrzegamy negatywne zjawiska, które w konsekwencji pozbawiają dziecko naturalnego środowiska rodzinnego (Raport Departamentu Polityki Rodzinnej, b.d.). Problem ten nie zniknie, dopóki krewni i bliscy nie będą w stanie samodzielnie zająć się swoimi dziećmi. Co więcej, o ile nadal będziemy mieli do czynienia z odmiennymi zdaniem wyrażanymi przez społeczeństwo, przedstawicieli nauki i praktyków, a dotyczącymi rzeczywistej sytuacji opieki zastępczej, problematyka osieroconego dziecka będzie ciągle aktualna.

Celem artykułu jest analiza metodologii badań etnograficznych pod kątem możliwości zastosowania jej w badaniach na terenie rodzinnych domów dziecka. Zakres badań sprowadza się do problematyki budowania, podtrzymywania i przekształcania relacji pracowników z podopiecznymi rodzinnymi domów dziecka. Skoncentrowano się na badaniu tych aspektów relacji, które bezpośrednio dotyczą pracownika i podopiecznego rodzinnymi domów dziecka, lecz mają swoje konsekwencje dla całego systemu opieki rodzinnej.

Z tego względu główne pytanie badawcze brzmi następująco: Przy użyciu jakich mechanizmów oraz strategii udaje się budować, podtrzymywać i przekształcać relacje w rodzinnych domach dziecka, skoro istnieją siły destabilizujące cały układ oraz występują w niej sprzeczne interesy pracowników i podopiecznych?

Koncentrując się na opisie i analizie relacji między pracownikami a podopiecznymi rodzinnymi domów dziecka, podejmowana jest próba zrozumienia danego „fragmentu” rzeczywistości oraz nakreślenia jego charakteru i specyfiki. Zamiarem autorki, poza poznawczym znaczeniem prowadzonych badań, jest również położenie nacisku na ich wymiar aplikacyjny, poprzez praktyczne wykorzystanie wyników badań i ich zastosowanie w realizacji zadań pomocowych, a tym samym poprawy działania rodzinnych domów dziecka jako organizacji świadczącej usługi opiekuńczo-wychowawcze.

Metodologia i założenia teoretyczne

Procedura badawcza jest procesem złożonym, ponieważ wybór metodologii jest konsekwencją głębszych wyborów poczynionych przez badacza, dotyczących założeń natury ontologicznej i epistemologicznej (Koster 2003: 20). Procedura badań powinna przebiegać według kluczowych etapów, które będą determinowały postępowanie w dalszych fazach, tj. określenie problemu badawczego i definicji celów, określenie przedmiotu i podmiotu badań, narzędzi badawczych oraz metod pomiaru zebranych danych. Zdefiniowanie przedmiotu badań w kontekście problemu badawczego

i celów pozwoli wyznaczyć podmiot badań – adresatów pytań, grono osób kompetentnych do udzielania odpowiedzi oraz przekazania informacji dotyczących badanych zagadnień.

Ustalenia poczynione w zakresie przedmiotu i podmiotu umożliwią dobór najbardziej skutecznych metod badawczych i narzędzi gromadzenia danych. W procesie badania zakres możliwości jest bardzo szeroki. Badacz ma do wyboru zarówno metody ilościowe, jak i jakościowe, a w ich obrębie różnorodne techniki zapewniające zebranie potrzebnych informacji (Koster 2007: 9). Określenie metod pomiaru danych dotyczy z kolei przyjętej strategii prowadzenia analiz: czy będą to analizy statystyczne (np. analiza zależności, korelacji, analiza czynnikowa), czy analiza jakościowa prowadzona zgodnie z metodologią badań, np. etnograficznych, umożliwiających całościowe podejście do tematu badań oraz szczegółowy opis zjawisk w ich kontekście społecznym (Koster 2007: 10).

Badacz zainteresowany problematyką budowania, podtrzymywania i przekształcania relacji pracowników z podopiecznymi rodzinnymi domów dziecka materiał badawczy będzie gromadził podczas pobytu w trzech rodzinnych domach dziecka znajdujących się na terenie województwa pomorskiego, tj. w Gdańsku, Gdyni i Malborku. Wszystkie wymienione placówki działają w sferze publicznej i są jednostkami realizującymi zadania opiekuńczo-wychowawcze zgodnie z regulacjami zawartymi w stosownych aktach prawnych¹.

Badania oparte będą na danych jakościowych, zdobytych za pomocą technik obserwacji uczestniczącej jawnej oraz wywiadu swobodnego mało ukierunkowanego, przeprowadzonych wśród mieszkańców rodzinnych domów dziecka. Zapisy z obserwacji uczestniczącej oraz wywiady swobodne będą stanowiły materiał do analizy.

Badaniami zostaną podjęci podopieczni (w różnym wieku i płci) i opiekunowie (różnych profesji, piastujący odmienne stanowiska i wykonujący zróżnicowane funkcje). Taka organizacja badania zapewni uzyskanie danych pochodzących z różnych źródeł, a więc możliwość porównania przypadków względem siebie.

Dodatkowym materiałem wykorzystanym w badaniu będą m.in. akty normatywne, wewnętrzne regulaminy oraz statusy, pisma, notatki służbowe i kroniki. Analiza i interpretacja materiału badawczego prowadzone będą zgodnie z zasadami metodologii badań etnograficznych (Konecki 2000: 101–102).

Czym jest etnografia?

W ostatnich dziesięcioleciach bardzo popularnym sposobem prowadzenia badań społecznych stało się podejście proponowane przez etnografię oraz inne dyscypliny

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej i rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 lutego 2005 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych.

jakościowe. Zdaniem Hammersleya i Atkinsona wynika to po części z rozczarowania metodami ilościowymi, które przez długi czas odgrywały dominującą rolę w większości nauk społecznych oraz w obszarach ich zastosowań (Hammersley, Atkinson 2000: 11). Obecnie popularność badań jakościowych osiągnęła taki poziom, że w niektórych dziedzinach stały się one podejściem nadrzędnym. Z drugiej zaś strony pojawiły się liczne spory i różnice poglądów w obrębie teorii oraz praktyki, a także pewne kontrowersje co do właściwej natury badań jakościowych i ich celów (Hammersley, Atkinson 2000: 12).

Etymologicznie etnografia pochodzi od dwóch greckich słów – *ethnos*, co oznacza lud, plemię, rasę, naród, oraz *graphein*, które tłumaczyć można jako pisać, skrobać, rysować (Niedbalski 2013: 89). „Celem etnografii jako metody badawczej jest obserwacja działań ludzi w ich naturalnym środowisku oraz uchwycenie perspektywy postrzegania rzeczywistości przez członków danej społeczności” (Kleinknecht 2005: 226). Badania etnograficzne przeważnie opisują daną zbiorowość ludzką w jej wymiarze kulturowym. Według Spradleya „etnografia jest kulturą studiowania kultur. Składa się z zasobu wiedzy, który obejmuje techniki badawcze, teorię etnograficzną i setki kulturowych opisów. Stara się wytwarzać systematyczne rozumienie wszelkich kultur ludzkich z perspektywy tych, którzy są poznawani. Etnografia bazuje na następującym przekonaniu: wiedza o wszystkich kulturach jest wartościowa. To przekonanie uzasadnia potrzebę skrupulatnego ich zbadania” (Niedbalski 2013: 90).

Etnografia nie jest dzisiaj jednolitą metodą uprawiania badań empirycznych, lecz w powiązaniu z różnymi orientacjami teoretycznymi tworzy bardzo rozbudowany system strategii badawczych. Przy czym badacze skupieni w nurcie symbolicznego interakcjonizmu skłaniali się ku postrzeganiu ludzi jako aktywnych aktorów współkreujących i współtworzących rzeczywistość (Kleinknecht 2005: 232). A zatem „kluczem do etnografii interakcjonistycznej jest więc odkrycie systemu symboli, który nadaje sens temu, co ludzie myślą i robią” (Angrosino 2010: 31). Z tego też względu badacz, jako aktywny członek dynamicznej zbiorowości, powinien zanurzyć się w świat swoich badanych, przyjmując ich perspektywę oglądu rzeczywistości.

Niezależnie od przyjętego stanowiska teoretycznego, dotyczącego prowadzenia etnografii, można ukazać ogólną budowę tego rodzaju badań. Po pierwsze, wszelkie próby zrozumienia rzeczywistości społecznej muszą być poprzedzone nawiązaniem bezpośredniego kontaktu z członkami danej zbiorowości oraz licznymi wywiadami. Po drugie, rzetelność i dbałość realizowania tego rodzaju przedsięwzięcia łączy się gruntownymi obserwacjami, przede wszystkim poczynionymi z perspektywy uczestnika. Co za tym idzie, „etnografię uprawia się w terenie, a etnograf powinien stać się w miarę możliwości, zarówno subiektywnym uczestnikiem życia badanych przez siebie ludzi, jak i obiektywnym obserwatorem tego życia” (Angrosino 2010: 45).

Mocne i słabe strony jakościowych badań terenowych

Pod wieloma względami etnografia jest najbardziej podstawową formą badań społecznych. Ma nie tylko bardzo długą historię, ale nawiązuje też ściśle do sposobów, w których ludzie analizują świat w swoim codziennym życiu (Kawecki 1996: 10–17). Niektórzy komentatorzy uważają tę cechę za główną siłę etnografii, a inni upatrują w niej poważną słabość. Jeszcze do niedawna panowała ta druga postawa, ale ostatnio zaczęto patrzeć na sprawę bardziej przychylnie. W efekcie zaczęto interesować się łąčeniem technik ilościowych i jakościowych.

Badania terenowe są szczególnie efektywne, gdy stosuje się je do badania subtelnych niuansów w postawach i zachowaniach oraz do badania procesów społecznych w czasie. Strategie jakościowe stosuje się również wtedy, gdy badane zjawisko jest „drażliwe”, dotyczy problemów uznawanych przez badanych za intymne i prywatne (Pilch 1998: 56–57). Dlatego mocną stroną tej metody jest przede wszystkim głębia rozumienia, które metoda ta umożliwia. Podczas gdy innym metodom badawczym można zarzucić powierzchowność i narzucanie swoich kategorii pojęciowych, jak to się zdarza w kwestionariuszach ankiety.

Kolejną zaletą badań terenowych jest elastyczność i możliwość modyfikowania rozmowy do toku wywodu badanych w dowolnym momencie. Co więcej, badacz jest stale przygotowany, by angażować się w badania terenowe, gdy nadarzy się taka okazja, natomiast nie mógłby tak łatwo przystąpić do sondażu lub eksperymentu (Babbie 2003: 334).

Badania terenowe mogą być również tanie. Inne metody badawcze w naukach społecznych mogą wymagać kosztownego sprzętu lub personelu badawczego, lecz badania terenowe mogą być podejmowane przez jednego badacza, wyposażonego w notes i ołówek. Nie oznacza to, że badania terenowe nigdy nie są kosztowne. Zależy to od charakteru projektu badawczego, który może wymagać zaangażowania wielu wyszkolonych obserwatorów oraz kosztownego sprzętu do nagrywania.

Badania terenowe mają jednak również kilka słabych stron. Przede wszystkim jako metoda raczej jakościowa niż ilościowa nie są odpowiednim środkiem dla dochodzenia do statystycznych opisów wielkich populacji. Warto również skupić się na kwestii ich trafności i rzetelności, które mają cechy pomiaru. Jak podaje Babbie: „Trafność dotyczy tego, czy pomiar faktycznie mierzy to, co sądzimy, czy też mierzy coś innego. Rzetelność natomiast jest sprawą niezawodności – czy uzyskujesz te same rezultaty, przeprowadzając ten sam pomiar wiele razy” (Babbie 2003: 334).

Pozytywizm kontra naturalizm – porównanie metod ilościowych z jakościowymi

Pozytywizm na gruncie filozofii ma długą historię, ale znaczące miejsce zdobył dopiero w latach 30. i 40. XX wieku (Kołakowski 2004: 178–212). „Pozytywizm logiczny” wywarł ważny wpływ na badaczy społecznych, przyczyniając się zwłaszcza do ugruntowania statusu eksperymentu i badań ankietowych oraz związanych z nim form analizy ilościowej. Dawniej w socjologii i w psychologii społecznej techniki ilościowe i jakościowe były stosowane jednocześnie, często przez tych samych naukowców. Dziewiętnastowieczni badacze, tacy jak Mayhew, LePlay i Booth, uważali dane ilościowe i jakościowe za wzajemnie uzupełniające. Nawet socjologowie ze szkoły chicagowskiej, często przedstawiani jako rzecznicy obserwacji uczestniczącej, odnosili się zarówno do „studium przypadku”, jak i do metod „statystycznych” (Harvey 1987). Choć dyskutowano na temat konkretnych korzyści płynących ze stosowania któregoś z tych podejść, panowała ogólna zgoda co do wartości obu. Dopiero później, wraz z gwałtownym rozwojem metod statystycznych i rosnącym wpływem filozofii pozytywistycznej, badania ankietowe zaczęły być uznawane przez niektórych badaczy jako samowystarczalna praktyka metodologiczna.

Kluczowa dla pozytywizmu jest specyficzna koncepcja metody naukowej, wzorowana na naukach przyrodniczych, a zwłaszcza fizyce (Toulmin 1972). W tym przypadku metoda badawcza jest ściśle powiązana ze sprawdzeniem teorii. Jak pisał Reichenbach: „istnieje wyraźne rozróżnienie pomiędzy kontekstem odkrycia a kontekstem uzasadnienia” (Reichenbach 1983, za Hammersley, Atkinson 2000: 13). Kwestia powstawania koncepcji teoretycznych należy do kontekstu odkrywania i leży poza sferą zastosowania metod naukowych. Dopiero procedura uprawomocnienia może odróżnić naukę od wiedzy potocznej, ponieważ wymaga rygorystycznej i obiektywnej oceny teorii alternatywnych.

Najbardziej istotną cechą teorii naukowych jest więc dla pozytywistów fakt, że podlegają one procedurze sprawdzania: dają się potwierdzić albo przynajmniej sfalsyfikować w stopniu nieulegającym wątpliwości. Wymaga to dużej kompetencji w kontrolowaniu zmiennych, poprzez kontrolę fizyczną, np. podczas eksperymentu lub statystycznej analizy dużej liczby przypadków. Tam, gdzie nie stosuje się tego typu wyraźnych i standaryzowanych procedur, nie ma możliwości uzyskania odpowiedzi, ponieważ nie wiadomo, do czego się one odnoszą. Zdaniem pozytywistów „tylko dzięki sprawowaniu fizycznej albo statystycznej kontroli nad zmiennymi oraz dzięki ich rygorystycznemu pomiarowi, nauka jest w stanie dostarczyć wiedzy, której trafność nie podlega dyskusji, i która może zastąpić mity i dogmaty zdrowego rozsądku” (Hammersley, Atkinson 2000: 13).

Niestety, badania jakościowe nie spełniały pozytywistycznych wymogów, w związku z czym postawiono im zarzut braku naukowej ścisłości. Odrzucano ten model badań, twierdząc, że nie jest adekwatny dla nauk społecznych, ponieważ dane i dokonywane

dzięki nim odkrycia są „subiektywne” i opierają się jedynie na wrażeniach odniesionych po zapoznaniu się z jednym bądź dwoma przypadkami, co przecież nie może stanowić solidnej podstawy dla rzetelnej analizy naukowej (Hammersley, Atkinson 2000: 14). W odpowiedzi etnografowie wypracowali alternatywne spojrzenie na kwestię właściwego prowadzenia badań społecznych, określane często mianem „naturalizmu” (Blumer 2007: 61). Czasami naturaliści również odwoływali się do modelu proponowanego przez nauki przyrodnicze, ale od pozytywistów różniła ich koncepcja stosowanych metod, bowiem bardziej preferowali dziewiętnastowieczną biologię niż dwudziestowieczną fizykę.

Naturalizm nawoływał, żeby świat społeczny badać w jego „naturalnym” stanie, niezakłóconym przez badacza. W związku z tym naturalne a nie sztuczne sytuacje, takie jak eksperyment albo kwestionariusz ankiety, powinien stanowić główne źródło informacji. Co więcej, badania należy prowadzić z uwzględnieniem charakteru danej sytuacji. Dla badacza „głównym zadaniem powinien być opis wydarzeń zachodzących w danym środowisku, tego, w jaki sposób ludzie widzą poczynania własne oraz innych, a także konteksty, w jakich te poczynania występują” (Hammersley, Atkinson 2000: 15).

Badacz społeczny powinien przejawiać postawę szacunku i uznania dla świata zjawisk społecznych. Według Matza naturalizm to „sposób filozoficzny, które wiernie oddaje naturę badanego zjawiska” (Matz 1969: 5). Co więcej, naturaliści postulują, że świat społeczny nie można pojmować w kategoriach prostych, przyczynowo-skutkowych czy analizować zdarzenia społeczne za pomocą uniwersalnych praw. Wynika to z faktu, iż ludzkie działania są oparte na społecznych znaczeniach, takich jak: intencje, motywy, przekonania, zasady i wartości (Hammersley, Atkinson 2000: 16). Na przykład interakcjonizm symboliczny odrzuca bodźcowo-reakcyjny model ludzkiego zachowania, który z kolei stanowi integralną część metodologii pozytywizmu.

Według naturalistów, aby zrozumieć ludzkie zachowanie, musimy zastosować podejście, które zapewni nam dostęp do znaczeń sterujących tym zachowaniem (Truzzi 1974). Jako obserwatorzy uczestniczący jesteśmy w stanie lepiej poznać kulturę albo strukturę, którą badamy, oraz lepiej interpretować zachowania i rozumieć świat ludzi, których badamy.

Potrzeba poznania kultury, którą badamy, wydaje się najbardziej jasna w przypadku społeczności innych niż nasza własna. W takim wypadku możemy znaleźć się w położeniu bardzo zbliżonym do sytuacji obcego (Schütz 1971: 91–105; Szkudlarek 1995: 25). Niemniej los obcego nie jest tylko udziałem ludzi przeprowadzających się do nieznannej społeczności. Zmiana grupy w obrębie tej samej społeczności może przynieść identyczne efekty. W każdej społeczności istnieje bowiem wiele różnych warstw i kręgów kulturowych. Przykładem mogą być tu współczesne społeczeństwa przemysłowe, w których występują drastyczne podziały w obrębie stosunków pracy, różnorakich stylów życia, zróżnicowania etnicznego, grup dewiacyjnych oraz subkultur. Do tego wszystkiego należy dodać zróżnicowane poglądy na świat, które podtrzymują

te społeczne podziały i są przez nie wywoływane (Denzin 1978: 119–128). Zdaniem przedstawicieli naturalizmu wartość etnografii jako metody prowadzenia badań społecznych opiera się na istnieniu takiej właśnie różnorodności wzorców kulturowych wśród i wewnątrz społeczeństw oraz ich doniosłego znaczenia dla zrozumienia procesów społecznych (Hammersley, Atkinson 2000: 17).

Etnografia, poznając nowe kultury, czerpie z zasobów aktorów gry społecznej i korzysta z obiektywizmu, który jest tego pochodną. Nawet badając znane grupy lub środowiska, obserwator uczestniczący jest zobowiązany podchodzić jak do czegoś „antropologicznie dziwnego” (Hammersley 1987: 73–81). W ten sposób opis kultury staje się celem nadrzędnym. Poszukiwanie praw uniwersalnych schodzi na plan dalszy, a czołowe miejsce zajmuje charakterystyka życia, przekonań i zasad funkcjonujących w konkretnej społeczności.

Zakończenie

Badacz nauk społecznych zainteresowany relacjami pracowników z podopiecznymi rodzinnymi domów dziecka zmuszony zostaje do zmagania się z różnorodnymi trudnościami pojawiającymi się niemal na każdym etapie pracy badawczej. Już początkowa faza eksploracji terenowej dotycząca pozyskiwania danych empirycznych stanowi nie lada wyzwanie. Rodzinny dom dziecka jest bowiem specyficznym obszarem badań, wymagającym elastycznego podejścia oraz dostosowania strategii badawczej do możliwości środowiska.

Obserwowane trudności nie powinny jednak zniechęcić badaczy do zajmowania się problematyką rodzinnych domów dziecka, gdyż pojawiają się nowe obszary badawcze wymagające eksploracji, a także dotychczas niebadane zależności między dobrze rozpoznanymi już elementami. Instrumentarium badania jest bardzo szerokie, obejmuje zarówno metody ilościowe, jak i zyskujące w ostatnim czasie na znaczeniu podejście etnograficzne oraz inne metody jakościowe. Wybór metody wiąże się z koniecznością zastosowania konkretnych technik zbierania danych oraz określenia metod ich pomiaru.

Uwzględniając mocne i słabe strony proponowanych metod, głównym kryterium wyboru był zdefiniowany problem badawczy i wynikający z niego cel badań oraz specyfika środowiska rodzinnych domów dziecka. Biorąc pod uwagę te trzy wymiary, za zastosowaniem wskazanych metod przemawiały następujące argumenty:

Po pierwsze, badanie dotyczy sfery rzeczywistości społecznej, którą trudno byłoby zmierzyć za pomocą statystyk i której eksploracja przy zastosowaniu metod ilościowych wydawała się ograniczona.

Po drugie, metody jakościowe pozwalają na głębsze zrozumienie badanych zjawisk, ponieważ biorą pod uwagę ich społeczny i kulturowy kontekst, który w przypadku

badań relacji pracowników z podopiecznymi rodzinnymi domów dziecka jest drogą ku interpretacji bez narzucania arbitralnych wyjaśnień (Silverman 2007: 56–58).

Po trzecie, aby zrozumieć wszelkie fenomeny interakcyjne w rodzinnym domu dziecka, nie można wyeliminować podejścia jakościowego, które pozwala uchwycić istotę badanego zjawiska (Kacperczyk 2006: 144).

Po czwarte, zrozumienie procesu budowania, podtrzymywania i przekształcania relacji pracowników z podopiecznymi wymaga dłuższego i bezpośredniego kontaktu z badanymi, co oferują obserwacja i wywiad (Silverman 2007: 53).

Po piąte, metody jakościowe oferują wymaganą w przypadku badań środowiska rodzinnych domów dziecka elastyczność, na każdym etapie ich prowadzenia (Silverman 2007: 53).

Biorąc pod uwagę powyższe kwestie, wybór technik oraz metod badawczych w realizacji projektu badawczego poświęconego budowaniu, podtrzymywaniu i przekształcaniu relacji pracowników z podopiecznymi rodzinnymi domów dziecka wydaje się uzasadniony.

Bibliografia

- Angrosino M., 2010, *Badania etnograficzne i obserwacyjne*, Warszawa.
- Babbie E., 2003, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa.
- Blumer H., 2007, *Interakcjonizm symboliczny*, Kraków.
- Denzin N.K., 1978, *The logic of naturalistic inquiry*, „Social Forces”, Vol. 50 (2).
- Hammersley M., 1987, *Ethnography for survival?*, „British Educational Research Journal”, Vol. 13 (3).
- Hammersley M, Atkinson P., 2000, *Metody badań terenowych*, Poznań.
- Harvey L., 1987, *Myths the Chicago School*, Aldershot, Gower.
- Kacperczyk A., 2006, *Wsparcie społeczne w instytucjach opieki paliatywnej i hospicjach*, Łódź.
- Kawecki I., 1996, *Etnografia i szkoła*, Kraków.
- Kleinknecht S., 2005, *An interview with Robert Prus: His Career Contributions and Legacy as an Interactionist Ethnographer and Social Theorist*, „Qualitative Sociology Review”, Vol. 3 (2).
- Kołakowski L., 2004, *Positivist Philosophy: From Hume to the Vienna Circle*, Harmondsworth, Penguin. Wyd. pol.: *Filozofia pozytywistyczna (od Hume'a do Koła Wiedeńskiego)*, Warszawa.
- Konecki K., 2000, *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, Warszawa.
- Koster M., 2003, *Antropologia organizacji. Metodologia badań terenowych*, Warszawa.
- Koster M., 2007, *Kultura organizacji. Badania etnograficzne polskich firm*, Gdańsk.
- Matza D., 1969, *Becoming Deviant*, Englewood Cliffs, New York.
- Niedbalski J., 2013, *Życie i pracować w domu pomocy społecznej*, Łódź.
- Pilch T., 1998, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa.
- Raport Departamentu Polityki Rodzinnej MIPS, <http://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-zastepcza-nad-dzieckiem/dane-statystyczne>.

Reichenbach H., 1983, *Exerience and Prediction: An Analysis of the Foundations and the Structure of Knowledge*, Chicago.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 64, poz. 593).

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 lutego 2005 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz. U. Nr 37, poz. 331).

Schutz A., 1971, *The stranger: an essay In social psychology* [w:] A. Schütz (ed.), *Collected Papers*, t. 2, The Hague.

Silverman D., 2007, *Interpretacja danych jakościowych*, Warszawa.

Szkudlarek T., 1995, *Dialektyka Innego i postkolonialna tożsamości* [w:] M.M. Urlińska, *Edukacja a tożsamość etniczna. Materiały konferencji naukowej w Rabce*, Toruń.

Toulmin S., 1972, *Human Understanding*, Oxford.

Truzzi M., 1974, *Verstehen: Subjective Understanding In the Social Sciences*, Reading.

Biogram

Agnieszka Deja – pracownik Gdańskiej Szkoły Wyższej, doktorantka studiów z zakresu pedagogiki na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego. Ukończone studia: pedagogika opiekuńczo-wychowawcza z terapią pedagogiczną, pedagogika społeczna. Zainteresowania: opieka zastępcza, rodzinne formy opieki zastępczej, rodzinne domy dziecka, interakcjonizm symboliczny.